

ԿԱՀԱՎՈՐՄԱՆ ՊԱՏԿԵՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՆԵՐՔԻՆ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՀԱՐԴԱՐԱՆՔԸ ՀԱՅ ՄԻՋՆԱԴԱՐՅԱՆ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԶՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Արմինե Լևոնի Բարաջանյան

*Ճարտարապետության և շինարարության Հայաստանի ազգային համալսարան, ք. Երևան, ՀՀ
armenuhiartdesign@gmail.com*

Հոդվածում քննարկվում է հայ միջնադարյան մանրանկարչության մեջ կահավորման պատկերագրությունը: Աշխատանքի նպատակն է բացահայտել առարկայական միջավայրի պատկերման սկզբունքները և դիտարկել նկարներում հաճախ հանդիպող կահույքի տեսականին, որոնք հայ ժողովրդի կողմից համարվել են սովորության: Ընտրված օրինակներով վերլուծվում է թեմատիկ տեսարաններում առկա ներսյունների գեղարվեստական հարդարանքը (ինտերիերի դիզայն)՝ ընդհանուր տարրերը լուսաբանելու համար: Արդյունքում հանդես են բերվում եզրահանգումներ. 1-չնայած պատկերագրության կանոնական համակարգին և թեմատիկ հորինվածքներում տարածության պատրանքային բնույթին, ներքին միջավայրը մատուցվում է իրատեսական, 2-մանրանկարչության մեջ պատկերված կահույքի ձևերն ունեն ժամանակակից նմանակներ, որոնք ցույց են տալիս որոշ նմուշների մնայուն լինելը և դրանց նշանակությունը հայկական ավանդական կենսակերպում: Հոդվածն ուղղված է միջնադարյան Հայաստանի բնակելի միջավայրի ներքին հարդարանքն ուսումնասիրողներին:

Բանալի բառեր. *ձեռագիր, մանրանկարչություն, պատկերագրություն, ներքին հարդարանք, առարկայական միջավայր, կահույք-կահավորում*

Ներածություն

Միջնադարյան Հայաստանի մշակույթում իր կարևոր դերն է ունեցել գրչության արվեստը: Այն միտված է եղել հայ ժողովրդի բազմադարյան քրիստոնեական հավատքն ամրապնդելու գործին: Վանքերում գրվել ու նկարագարողվել են բազմաբնույթ գրքեր՝ Աստվածաշունչ, Ավետարան, Ճատրնտիր, Ճաշոց և այլ հոգևոր ձեռագրեր: Եվ որքան էլ դարերի ընթացքում տարբեր նվաճողների կողմից վիթխարի քանակությամբ մատյաններ են ոչնչացվել, այնուամենայնիվ, շուրջ երեսուն հազար ձեռագիր և պատառիկ պահպանվել են ողջ աշխարհի թանգարաններում, գրապահոցներում և անհատական հավաքածուներում [1]: Մանրանկարչությունը պատկերման արվեստի այն ինքնատիպ տեսակն է, որին բնորոշ են նրբությունը և զսպվածությունը: Գրքերի ձևավորման որակը կախված է եղել գեղագրությունից, զծանկարի և գունանկարի գրագետ կատարողականությունից: Նկարագարողվել են ձեռագրերի համարյա բոլոր էջերը՝ անվանաթերթեր, խորաններ, լուսանցազարդեր, գլխազարդեր, տեքստերի միջնամասեր: Տեղանակական պատկերները հազեցրել են ավետարանական թեմաներով, որոնցում տեղ են գտել նաև ժամանակակից կյանքի դրվագներ:

Հայկական միջնադարյան մանրանկարչության հետազոտությունները բացահայտում են մշակութային և ազգագրական նշանակության բոլոր կողմերը, որոնց մեջ լայնորեն փաստագրվել է գեղարվեստական հարուստ ժառանգությունը:

Հայ արվեստաբան Ա. Գևորգյանի «Արհեստները և կենցաղը հայկական մանրանկարչության մեջ» աշխատությունն առանձնակի ուսումնասիրություն է մանրանկարներում պատկերված առօրյա կյանքի և արհեստագործության մասին, իսկ հայագետ Ս. Դավթյանի «Դրվագներ հայկական միջնադարյան կիրառական արվեստի պատմության» գիրքը փորձ է հայկական կենցաղում փայտագործության դերը ներկայացնելու համար, որն ինքնին հաստատում է մանրանկարներում պատկերված տեսականու բազմազանությունը: Այսպիսով, որպես ուղեցույց կարելի է մատնանշել նաև իր ուրույն տեղն ունեցող «Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն» հանդեսը, որի 17-րդ հատորում ազգագրագետ Ա. Մարությանը վերլուծել է հայկական գյուղական և քաղաքային բնակելի տների կահույքն ու կահավորման սովորույթները:

Այս հոդվածը կենտրոնանում է հայկական միջնադարյան մանրանկարչության կահույքի և ներքին հարդարման պատկերագրության վրա: Ուսումնասիրությունը նպատակ ունի բացահայտելու կենցաղային միջավայրի պատկերման սկզբունքները և կահույքի տեսողական բնութագրերը: Հասցեագրված խնդիրներն են.

- Հայկական միջնադարյան մանրանկարչության մեջ կահույքի պատկերագրության վերաբերյալ համապարփակ հետազոտությունների սղությունը, ինչի հետևանքով լիարժեք չի հասկացվում, թե ինչպես են այդ գեղարվեստական տարրերն արտացոլում մշակութային ոլորտները:
- Միջնադարյան մանրանկարչության մեջ կահույքի և ներքին միջավայրի գեղարվեստական մեկնաբանման մարտահրավերները, որոնք հաճախ պահանջում են խորհրդանշական և մշակութային նրբերանգների մանրակրկիտ դիտարկում:

Անդրադառնալով խնդիրներին՝ հոդվածը ձգտում է բարձրացնել հայկական միջնադարյան մանրանկարչության գնահատումը, մասնավորապես՝ կահավորման պատկերագրության, որը նպաստում է պատմական համատեքստի ավելի նրբին ըմբռնմանը:

Նյութեր և մեթոդներ

Հայ միջնադարյան մանրանկարչությունը լի է խորհրդավոր պատկերներով, որոնք մշտապես ուսումնասիրության կարիք ունեն: Յուրաքանչյուր պատկեր իր գեղարվեստական պայմանականություններով որոշակի իմաստային նշանակություն է ունեցել: Մանրանկարներով հատկապես զարդարվել են կրոնական բովանդակությամբ ձեռագրերը, սակայն գիտական աշխատությունները ևս գերծ չեն եղել զծապատկերներից և նկարներից: Մատյանները ձևավորվել են զանազան ներկանյութերով՝ տեմպերայով, ջրաներկերով, ոսկու կամ արծաթի փոշու և սոսնձաներկերի խառնուրդով: Հիշատակարաններից մեզ են հասել բավական շատ տեղեկու-

թյուններ թե՛ արհեստագործության, նյութատեսության, գունատեսության և ներկանյութերի բաղադրությունների վերաբերյալ, թե՛ պատմություններ ձեռագրերի ստեղծման մասին [2]:

Ծաղկողները որքան էլ հոգևոր գաղափարներին հարազատ մնային, միևնույն է ակամայից աշխարհիկ թեմաներ ներմուծելու ցանկություն են ունենցել: Այսօր դրանք բացառիկ աղբյուրներ են հայ ազգային ավանդույթների, արհեստների, վարք ու բարքի վերաբերյալ: Հորինվածքից կախված, նկարիչները հոգևոր թեմաներում փորձել են իրական միջավայր ստեղծել կենդանի շունչ հաղորդելու համար, իսկ որոշ դեպքերում հստակ պատկերել են իրենց շրջապատող աշխարհը: Այդ տեսարաններում հատկապես հետաքրքրական են առարկաների ձևերը և դրանց օգտագործման նպատակները: Մանրանկարներում հաճախ են հանդիպում կահույքի տեսակներ, ծածկոցներ, լուսամուկներ, գրենական պիտույքներ և աշխատանքային գործիքներ [3]:

Հետազոտությունը կատարվում է մանրանկարային արվեստի պատկերաբանական և համեմատական վերլուծության մեթոդով: Նյութը ներառում է միջնադարյան կերպարվեստին և արհեստագործությանը նվիրված գիտական ուսումնասիրություններ:

Արդյունքներ և քննարկում

Մանրանկարչական հարուստ տվյալները հաստատում են, որ միջնադարյան Հայաստանում բավականին զարգացած է եղել *կահույքագործությունը* (կահագործությունը): Արհեստանոցներում աշխատել են հմուտ վարպետներ, ովքեր օգտագործել են կատարելագործված գործիքներ և պատրաստել են բարձր որակի կահույք: Վերջինս պատրաստող արհեստավորներին անվանել են *գահագործ* (կահագործ): Հավանաբար, միջնադարյան շրջանում այն խոսակցականի մեջ է մտել *գահաթոռ* պատրաստելու պատճառով: Կահագործությունը պահանջարկային մասնագիտություն է եղել, քանի որ հարմարավետությունն ապահովելու համար շատերն են վարպետներին պատվիրել կահույք՝ սեղաններ, բազմոցներ, գահավորակներ, պահարաններ, սնդուկներ [4]:

Ներկայացվում է հայ միջնադարյան մանրանկարչական դպրոցներից ընտրված ձեռագրերից որոշ մանրանկարներ, որոնք արժանահիշատակ են հատկապես կահույքների պատկերագրման օրինակներով:

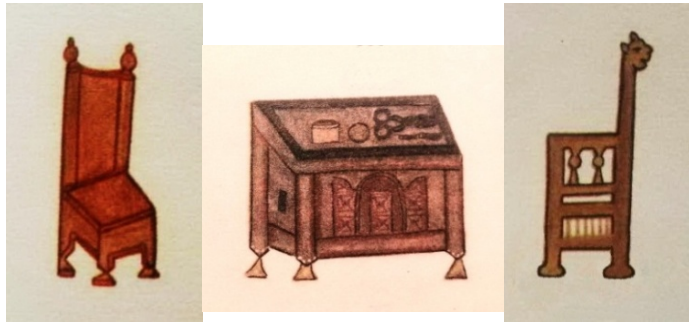
11-16-րդ դդ. Մեծ Հայքում զուգահեռ գործել են դպրության կենտրոններ, որոնք նպաստավոր պայմաններ են ստեղծել մանրանկարչական դպրոցներ ձևավորելու համար: Գեղարվեստական բարձր որակով և նկարիչների վարպետությամբ աչքի է ընկնում կիլիկյան մանրանկարչությունը: 12-րդ դ. վերջին Կիլիկիայում հայտնի կրթական կենտրոն է հանդիսացել Սկևռայի վանքը: Այնտեղ է պատկերագրվել Գրիգոր Նարեկացու «Մատյան ողբերգության» աղոթագիրքը: Պատվիրատուն եղել է կաթողիկոս Ներսես Լամբրոնացին, գրիչը և ծաղկողը՝ Գրիգոր Մլիճեցին (նկ. 1):

Նկ. 1. Գրիգոր Մլիճեցի, «Մատյան ողբերգության», 1173թ., Մատենադարան, թիվ 1568

Ձեռագիրը շքեղ նկարագարող է, որի նկարներից մեկում Գրիգոր Նարեկացին նստած է բարձր թիկնակով գահավորակին և գրում է տախտակին փակցված էջի վրա: Նրա առջև գտնվում է պահարանիկ՝ վրան դրված գրակալ և գրենական պիտույքներ: Նկարիչը ներկայացնում է կահույքի մանրամասները: Պարզ երևում է, որ այն պատրաստված է բարձրորակ փայտից և ձևավորված է փորագրություններով: Ոտքերի տակ կա հյուսածո կարպետ: Միջավայրն ամբողջացնում է գլխավերևում կախված ոսկե ֆոնին նախշակարերով փոքրաչափ վարագույրը: Պատկերագրական առումով, ինչպես ընդունված է եղել միջնադարյան գեղանկարչության մեջ, այն հարթապատկերային է: Եռաչափ կառուցվածքից զերծ են առարկաները, միայն արտաքին մակերեսային ձևով են առաջին պլան մղված [2, 5]:

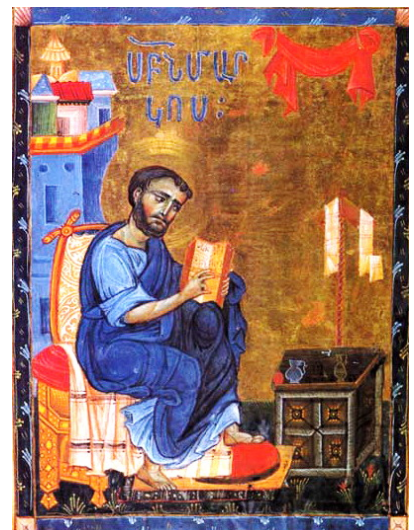
Կահույքի այս տեսակները Կիլիկյան Հայաստանում նախընտրելի են եղել: Մեծ տարածում են ունեցել հասկապես եկեղեցական միջավայրում (նկ. 2): Կարելի է ենթադրել, որ իշխանական տներում ևս գործածվել են, քանի որ կան վկայություններ հիշատակարաններում և բացատրագրերում [4, 6]:

Նկ. 2. Գահաթոռներ, գրասեղան-պահարան

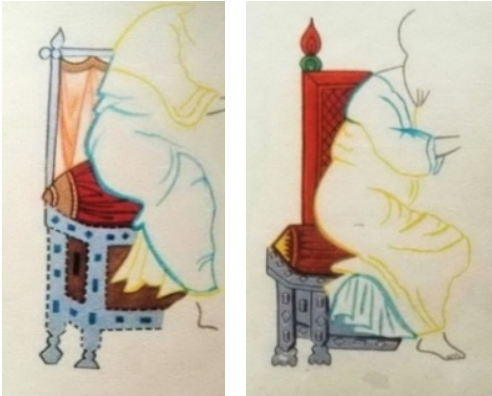
13-րդ դ. Հռոմկլայի դպրոցն առանձնանում է ձեռագրերի շքեղությամբ և զարդամոտիվների հարստությամբ: Այդ դպրոցի ներկայացուցիչն էր Թորոս Ռոսլինը, ով արքայական ընտանիքի անդամների համար ստեղծել է մի շարք ճոխ ձեռագրեր: Նկարիչը կերպարներին մշտապես պատկերում էր մարդկային խառնվածքով, իսկ միջավայրը՝ աշխարհիկ նկարագրով [7, 8]:

«Մալաթիայի Ավետարանի» մի անվանաթերթում Ռոսլինը ներկայացնում է ժամանակի կահավորման միջավայրի ներքին հարդարանքը (նկ. 3): Մարկոս ավետարանիչը նստած է հենակով գահավորակին, առջևում կա ցածրադիր գրասեղան: Այն ունի դռնակներ և պատրաստված է սևին մոտ մուգ գույնի փայտից: Նրա ետևի մասում՝ ձախ կողմում, պատկերված է փոքրամասշտաբ շինություն: Աշտարակներով ամրոցն ունի մասամբ եռաչափ կառուցվածք, որը պայմանավորված է լուսաստվերի մշակումներով և կապույտի երանգավորումներով: Ոսկե ֆոնի վրա աջակողմյան հատվածում կախված է ծալադասումներով կարմիր դեկոր: Ընդհանուր միջավայրը լակոնիկ է:

Նկ. 3. Թորոս Ռոսլին, 1268թ., «Մալաթիայի Ավետարան» Մարկոս ավետարանիչ, Մատենադարան, թիվ 10675

Ռուսլինի նկարելակերպին հատուկ է որոշակի ծավալի արտահայտություն: Առարկաները և ճարտարապետական կառույցները պատկերված են հետադարձ փովածքով: Նկարիչը ներքին միջավայրը ներդաշնակել է կերպարի հանդերձավորման հետ: Ոտքերի տակ կա համահունչ գույներով կարպետ: Գահաթոռը յուրահատուկ է հենակի կառուցվածքով, որի վրա ամրացված է ամուր գործվածքով զարդարուն պաստառ: Այն պատրաստված է շագանակագույն փայտից և մշակված է դեկորատիվ դրվագազարդումներով: Ավետարանիչի տակ դրված է երկարավուն փափուկ բարձ և վրան գցված ծածկոց: Ըստ աղբյուրների, թիկնաթոռների հենարանները մեծ մասամբ ծածկված են եղել կաշվով կամ թանկարժեք դիպակե գործվածքով [4]:

Նկ. 4. Բազկաթոռի տեսակներ

Հավանաբար, ընդունված է եղել աթոռի վրա օգտագործել բարձի այդ տեսակը, քանի որ այն հաճախ են պատկերել տիտղոսաթղթերում և այլ թեմատիկ նկարներում (նկ. 4):

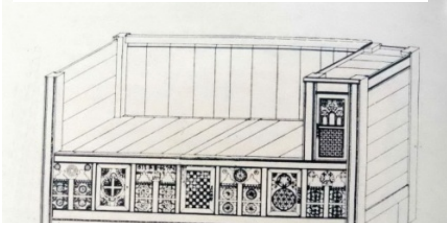
14-րդ դ. Կիլիկիայի արքունական դպրոցի մեկ այլ վարպետ է Սարգիս Պիծակը, ով ստեղծագործել է մի նոր սխեմատիկ ոճով: Նա նկարագարող է մեծաթիվ հոգևոր գրքեր, որոնք լեցուն են տերունական պատմողական դրվագներով [2]: Նման օրինակ է Հակոբ կաթողիկոսի պատվերով նկարագարված Աստվածաշունչը (նկ. 5):

Սարգիս Պիծակը պատկերել է իր դիմանկարը Նոր կտակարանի սկզբի Մաթևոս ավետարանիչի էջում: Նկարիչը նստած է ուղղանկյուն բազմոցի ծայրին՝ փափուկ երկարավուն բարձի վրա: Երևում է, որ կահույքն ամուր կառուցվածք ունի, հավասարակշռված է զույգ փոքրիկ ոտքերի վրա, ունի ռիթմիկ կրկնվող նախշազարդումներ: Կահավորումը մասշտաբային հարաբերություն ունի շինությունների կողմնային մասերի հետ: Ներքին հարդարանքը հարուստ է գեղարվեստական միջոցների բազմազանությամբ: Նրան բնորոշ են դեկորատիվությունը և ռելիեֆայնությունը: Եթե նախկինում թեմատիկ նկարներում կառույցները և կահավորումը պատկերում էին հակադարձ հեռանկարով, ապա նա ամբողջապես վերադառնում է հարթապատկերային ձևերին: Այդուհանդերձ, Սարգիսը կարողանում էր վերարտադրել ժամանակի կահույքի տեսակները, որոնք հագեցնում էր նախշակերտ և դրվագազարդ մշակումներով [9]:

Նկ. 5. Սարգիս Պիծակ, 1338թ., Աստվածաշունչ, ինքնանկար, Մատենադարան, թիվ 2627

Կահույքի հետևյալ տեսակը որպես բազմելու նստատեղ, օգտագործել են ժողովրդական միջավայրում: Լայնատարած բազմոցը մի կողմին կցված պահարանիկով եղել է հարմարա-

Նկ. 6. Դեկորատիվ հարդարանքով բազմոցի մոդել

վետ և գործածելի (նկ. 6): Այս նմուշը կահույքագործության և փայտի փորագրման բարձր արվեստի մասին է վկայում [6]:

13-14-րդ դդ. Հայաստանում Գլաձորի համալսարանին կից գործել է մանրանկարչության դպրոց: Այն առավել սերտորեն է առնչվել մոնումենտալ արվեստի հետ (ճարտարապետություն, քանդակագործություն): Գլաձորի վառ ներկայացուցիչ է Թորոս Տարոնացին, ում ծաղկած ձեռագրերի զգալի մասը կրում է կիլիկյան դպրոցի ազդեցությունը: Ավետարանական դրվագներում նկարիչը միջավայրին մանրամասնորեն է անդրադարձել [5, 8, 10]:

«1318թ. Ավետարանի» Մարկոսի ավետարանիչի անվանաթերթում այդ մոտեցումն ակնառու է: Նա հետաքրքիր ձևով է պատկերել հատկապես գրակալը, որն այժի է ընկնում իր ծալվող (բացվող և փակվող) մեխանիզմով (նկ. 7): Ավետարանիչը նստած է բարձր ձևավոր աթոռին, ոտքերի տակ կա կարմիր կարպետ, դիմացը՝ ոճավորված պահարանիկ, իսկ շուրջը վեր են խոյանում ճարտարապետական կառույցներ: Աջ և ձախ կողմի աշտարակներից կախված է նախշազարդ գործվածք: Պատկերային հորինվածքը հավասարակշռված է: Տարոնացին հեռանկարի խնդիրը փորձել է լուծել ճարտարապետական կառույցների մասշտաբային չափերով, գծային և գունային հակադրություններով: Հարթ պատկերից նա փորձում է հեռանալ, որոշակի պայմանականությամբ եռաչափ ծավալ հաղորդելով:

Նկ. 7. Թորոս Տարոնացի, 1318 թ., Ավետարան, Մարկոս ավետարանիչ, Մատենադարան, թիվ 206

Ինքնատիպ են միջնադարյան *գրակալները*: Ավետարանիչների և ծաղկողների ինքնադիմանկարային հորինվածքներում հաճախ են պատկերված բազմազան գրակալներ, որոնք գրավիչ են իրենց ամենատարբեր կառուցվածքներով (նկ. 8):

Ամենայն հավանականությամբ, դրանք կիրառել են գործածելիության բոլոր տարբերակներով: Մեծ վարպետություն է պահանջվել ծալվող գրակալ ստեղծելու համար: Շարժական մեխանիզմն իրականացվել է պտուտակների շնորհիվ [4, 11]:

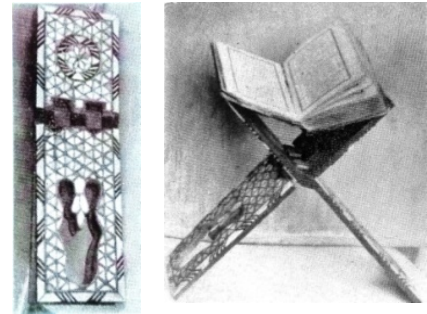

Նկ. 8. Մանրանկարներում հանդիպող գրակալներ

Գրակալները բարձրորակ փայտից են պատրաստել, որոնց մակերեսները ծածկել են խորհրդապաշտական զարդային փորագրություններով՝ եկրաչափական և բուսական նախշերով, կենդանիների, թռչունների պատկերներով: Փորագրած արևի նշանը ճյուղավորված գծերով բնորոշ է հայ ազգային մշակույթին, քանի որ այն հանդիպում է զանազան իրերի վրա (պահարաններ, մահճակալներ, օրորոցներ, աղամաններ, սկուտեղներ, գաթանախշեր, դաղ-

դղաններ, գթալնոցներ, կաղապարներ), ինչպես նաև խաչքարային քանդակագործության և ասեղնագործության մեջ [3]:

Հիանալի օրինակ է հանդիսանում Ա. Թադևոսյանի հավաքածուի սաղափե դրվագագարդումներով գրակալը (նկ. 9): Իր բացվելու համակարգով շատ մոտ է կանգնած Տարոնացու կողմից պատկերվածին: Նման կառուցվածքով և գեղարվեստական մշակումով փայտե գրակալ շատ է հաղիպում արդի ժամանակի եկեղեցիներում: Փաստը վկայում է, որ այդպիսի գրակալ կիրառվել է նաև միջնադարյան շրջանում [3, 12]:

Նկ. 9. Ծալովի գրակալ

Վասպուրականի դպրոցը զարգացել է 12–15 դդ.: Նկարագարդ մատյաններն Արծրունյաց թագավորության քաղաքական կյանքի և մշակույթի վերելքի արտահայտությունն են: Մանրանկարչությունը կրել է ժողովրդական բնույթ և հարել է կենցաղային ժանրին: Յուրատիպ առանձնահատկություն էին նկարների պարզ բացատրական մակագրությունները: Պատկերային համակարգին բնորոշ է գրաֆիկական մոտեցումը [13]:

Ոստանի գրչատան ներկայացուցիչ է Ծերուն Ծաղկողը: Նրա ձեռագրերից է «1391 թ. Ավետարանը», որտեղ նկարիչը պատկերել է իր ինքնադիմանկարը: Հավանաբար, պատվիրատուն (ստացողը) եղել է Միմեոն քահանան (նկ. 10):

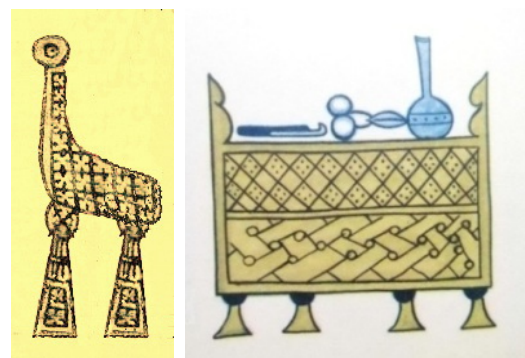
Ծերունը ոչ միայն իր դիմապատկերի հանդեպ է հակում ունեցել, այլև շատ կարևորել է իր վարպետ լինելը, քանի որ նկարում ցույց է տալիս գլխազարդ գծագրելու ձևը: Գրակալի փոխարեն պատկերված է կտավակալ հիշեցնող տախտակ, առաստաղից պարանով կախված: Այն շարժական է եղել, քանի որ վարպետը կարող էր իջեցնել (ծնկներին դնելու համար) և բարձրացնել, ըստ իր հարմարության: Միջնադարում այս տիպի գրակալ օգտագործել են Կիլիկիայի և Վասպուրականի գրչատներում և անվանել են «շեքրոն» [4]:

Նկ. 10. Ծերուն, 1391 թ., Ավետարան, Ինքնանկար, Մատենադարան, թիվ 8772

Նկարիչը նստած է դեկորատիվ հարդարանքով գեղեցիկ կանաչ բազկաթոռին, որն ունի բարձր ոտքեր և թիկնելու ոճական հենակ: Նրա առջև դրված գրասեղանը մշակված է զարդահյուսքերով: Ողջ միջավայրում բացակայում են այլ առարկաները և ճարտարապետական ձևերը: Միայն կամարն է նուրբ ուրվագծերով ստեղծում տարածության պատրանք [6, 8, 13]:

Մագաղաթի նմանությամբ թղթի ֆոնին, մի քանի հնչեղ գույներն իրենց զուսպ համադրությամբ ապահովում են միջավայրի կենսունակությունը: Բազկաթոռը և գրասեղանը մանրակրկիտ գեղարվեստական մշակում ունեն, որն իր ժամանակի փայտագործության բարձր որակների մասին է խոսում: Կահույքի այս տե-

Նկ. 11. Ոճավորված բազկաթոռ և գրասեղան

սակներն ունեցել են գործածելի բնույթ և լայնորեն տարածված են եղել Վասպուրականում (նկ. 11):

Եզրակացություն

Վերլուծական աշխատանքն առաջ է բերում հետևյալ եզրահանգումները.

- Հայ միջնադարյան մանրանկարչական պատկերագրությունն ունի կանոնիկ համակարգ: Մանրանկարներում ճարտարապետական կառույցները և կահույքը պատկերված են հետադարձ փոփոխությամբ: Բոլոր առարկաները հարթապատկերային են և ոճավորված: Թեմատիկ հորինվածքներում տարածությունը պատրանքային է, սակայն ներքին միջավայրի գեղարվեստական հարդարանքը՝ իրատեսական:
- Գեղարվեստական արժեքից զատ հայկական ձեռագրերն ազգագրական հարուստ նյութ են հաղորդում հայ ժողովրդի միջնադարյան մշակույթի վերաբերյալ: Մանրանկարներում զգալի մաս է կազմում կենդանի աշխարհը՝ իր բոլոր դրսևորումներով: Կահույքի այնպիսի ձևեր, ինչպիսիք կիրառվել են առօրյայում, ներկայացնում են միջնադարի հայ մարդու կենցաղավարությունը և ավանդական միջավայրը:

Հոդվածում դիտարկվել են մանրանկարներում առկա կահույքամասերից *գահաթոռներ*, *գրասեղաններ* և *գրակալներ*: Վերջիններիս և հայ միջնադարյան կահույքի մնացյալ տեսակների մանրամասն անդրադարձ եմ կատարում գիտական ատենախոսության շրջանակում՝ համակողմանի ուսումնասիրության մեջ:

Գրականության ցանկ

- [1] **Լ.Ա. Դուրնով**, Հայկական մանրանկարչություն (ալբոմ, խմբագիր՝ Ռ. Գ. Դրամբյան), Երևան, 1967, էջ 40:
- [2] **Ա.Վ. Աղասյան, Հ.Հ. Հակոբյան, Մ.Մ. Հասրաթյան, Վ.Հ. Ղազարյան**, Հայ արվեստի պատմություն, Երևան, 2009, էջ 134:
- [3] **Ա.Շ. Մնացականյան**, Հայկական զարդարվեստ, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատ., Երևան, 1955, 658 էջ:
- [4] **Ա.Բ. Փետրյան**, Արհեստներն ու կենցաղը հայկական մանրանկարներում, «Հայաստան» հրատ., 1978, 134 էջ:
- [5] Armenian Miniatura: of the 13th and 14th Centuries: from Matenadaran Collection, Yerevan, Aurora art publishers, Leningrad, 1984, pp.164.
- [6] **А.Т. Марутян**, Армянская этнография и фольклор: Интерьер армянского жилища, (вторая половина XIX – начала XXвв.), том 17, изд. Арм. ССР, Ереван, 1989, 142 с.
- [7] **Լ.Ռ. Ազարյան**, Կիլիկյան մանրանկարչություն XII-XIIIդդ., Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատ., Երևան, 1955, 658 էջ:
- [8] **В.О. Казарян, С.С. Манукян**, Матенadaran. Армянская рукописная книга VI-XIV веков, изд. “Книга”, Москва, 1991, 282 с.

- [9] Վ.Հ. Ղազարյան, Սարգիս Պիծակ, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատ., Երևան, 1980, 150 էջ:
- [10] Ա.Ն. Ավետիսյան, Հայկական մանրանկարչության. Գլաձորի դպրոց, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատ., Երևան, 1971, 158 էջ:
- [11] Բ.Ն. Առաքելյան, Քաղաքները և արհեստները IX-XIIIդդ., Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատ., Երևան, 1958, 376 էջ:
- [12] Ս.Ս. Դավթյան, Դրվագներ հայկական միջնադարյան կիրառական արվեստի պատմության, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատ., Երևան, 1981, 180 էջ:
- [13] Հ.Հ. Հակոբյան, Վասպուրականի մանրանկարչություն, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատ., Երևան, 1982, 178 էջ:

ИКОНОГРАФИЯ МЕБЛИРОВКИ И ДИЗАЙН ИНТЕРЬЕРА В АРМЯНСКОЙ СРЕДНЕВЕКОВОЙ МИНИАТЮРЕ

Армине Леоновна Бабаджанян

Национальный университет архитектуры и строительства Армении, г. Ереван, РА
armenuhiartdesign@gmail.com

В статье рассматривается иконография мебели в армянской средневековой миниатюрной живописи. Цель работы – раскрыть принципы изображения предметной среды, рассмотреть часто встречающийся на картинах ассортимент мебели, которая считалась привычной для армянского народа. На избранных примерах анализируется дизайн интерьера в тематических сценах, чтобы выделить общие элементы. В результате делаются выводы: 1. несмотря на канонический строй иконографии и иллюзорность пространства в тематических композициях, интерьерная обстановка представлена реалистично; 2. формы мебели, изображенные на миниатюрах, имеют современные аналоги, что показывает постоянство некоторых конструкций и их значение в традиционном армянском образе жизни. Статья ориентирована на изучающих внутреннее убранство жилой среды средневековой Армении.

Ключевые слова: *рукопись, миниатюрная живопись, иконография, внутреннее убранство, предметная среда, мебель, меблировка*

FURNITURE ICONOGRAPHY AND INTERIOR DESIGN IN ARMENIAN MEDIEVAL MINIATURE

Armine Babajanyan

National University of Architecture and Construction of Armenia, Yerevan, RA
armenuhiartdesign@gmail.com

This article delves into the iconography of furniture in Armenian medieval miniature painting. The purpose of the work is to reveal the principles of depicting the subject environment and to observe the types of furniture often found in the pictures, which were considered customary by the Armenian people. Through selected examples, the interior design in various thematic scenes is analyzed to

highlight common elements. As a result, the following conclusions are drawn: 1. Despite the canonical system of iconography and the illusory nature of space in thematic compositions, the interior environment is presented realistically, 2. The forms of furniture depicted in the miniatures have modern counterparts, which show the permanence of some designs and their importance in the traditional Armenian way of life. The scientific publication is aimed at those studying the interior decoration of the residential environment of medieval Armenia.

Keywords: *manuscript, miniature painting, iconography, interior decoration, subject environment, furniture-furnishings*

Բարաջանյան Արմինե Լևոնի (ՀՀ, ք. Երևան) - ՃՇՀԱՀ, Ճարտարապետության տեսության, պատմության և ժամանցության ամբիոն, ասիստենտ, (+374)77480801, armenuhiartdesign@gmail.com
Бабаджанян Армине Левоновна (РА, г. Ереван) - НУАСА, кафедра Теории архитектуры, истории и наследия, ассистент, (+374)77480801, armenuhiartdesign@gmail.com
Babajanyan Armine (RA, Yerevan) - NUACA, Chair of Theory, History and Heritage of Architecture, assistant, (+374)77480801, armenuhiartdesign@gmail.com

Ներկայացվել է՝ 18.06.2024թ.

Գրախոսվել է՝ 25.06.2024թ.

Ընդունվել է տպագրության՝ 30.08.2024թ.